

LA Lògica DEL COMPROMÍS DE LA PERSONA A EMMANUEL MOUNIER: VALORS, HISTÒRIA I PROGRÉS

ALBERT LLORCA ARIMANY
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM: El marc general de l'article se centra en l'estudi del significat axiològic de l'acció i la seva dimensió història en la perspectiva personalista d'Emmanuel Mounier.

Els conceptes fonamentals que l'article desenvolupa són "l'engagement" o compromís que deriva de la lògica de tota acció personal, el rebuig de tot ensinistrament consentit per motius de comoditat –sobre la base de la feblesa humana- i el registre supraindividual –ja sigui comunitari o transcendent- que eixampla l'esfera finita de l'ésser humà personal, alhora encarnat i obert a la llibertat i a la veritat. En aquesta trama personalitzadora, l'actiu despertar de valors humanitzadors que són inherents a l'ésser humà ha d'esbossar una ruta històrica cap al progrés entès per Mounier com a perfeccionament, la qual cosa el fa ser crític amb el desenvolupament del progrés en la modernitat contemporània. És, doncs, la de Mounier, una reflexió adient i vigent en el món d'avui.

PARAULES CLAU: Compromís, persones, valors, Mounier.

The Logic of the Person's Commitment in Emmanuel Mounier: Values, History and Progress

ABSTRACT: The general Framework of the article focuses on the study of the axiological meaning of the action and its historical dimension in the personalist of Emmanuel Mounier.

The main concepts that the article develops are the engagement that comes from the logic of any personal action, a rejection of all confort-based training – on the basis of human weakness- and the supraindividual register –whether it be communal or transcendent- which exemplifies the finite sphere of the human being, embodied and open to freedom and truth.

In this personalised plot, the active awakening of humanised values that are inherent in the human being traces an historical route towards progress, understood by Mounier as an improvement, which makes him critical of the development of progress in our contemporary modernity. Therefore, nowadays Mounier's thoughts are valid and suitable.

KEY-WORDS: Comunitment, person, values, Mounier.

Introducció

És lloc comú del discurs sobre el pensament personalista el fet d'afirmar que allò que el caracteritza, tot i la diversitat de registres que el componen, és una filosofia del compromís, "engagement"; de la qual explícitament parla Emmanuel Mounier¹.

I en què consisteix "l'engagement"? Bàsicament, a no defugir l'e-xigència d'actuar i, per tant, de fer-se present en el món, malgrat que aquest desagradi: "La vida de la persona, ya se ve, no es una separación, una evasión, una alienación: es presencia y compromiso. La persona no es un retiro interior, un dominio circunscrito en el que vendrá a apoyarse desde fuera mi actividad. Es una presencia actuante en el volumen total del hombre, toda su actividad está interesada en ella"². El compromís, doncs, justifica l'acció i li dóna el seu sentit: cal actuar davant de les dificultats i no amagar-se'n, no cedir a la comoditat, que en el fons no fa sinó cedir a la vulnerabilitat de la condició humana. És a dir, deixar com a "veritat" indiscutible que "no hi ha res a fer"; la qual cosa significa deixar que la "realitat", de "facto", no sigui canviada, com si ja estigués bé allò que hi ha. És evident que així la societat i les institucions que la constitueixen degeneren. No fer res és una manera tàcita de deixar que els altres facin... i que facin com vulguin.

Sembla, doncs, que en el pensament de Mounier la persona humana es desenvolupa i es fa patent en la seva acció. I el seu marc de referència és la comunitat: és, en efecte, dins d'aquesta i per a ella que la persona ha d'actuar, vençant l'ensinistrament, l'enviliment, l'opressió de les inèrcies col·lectives..., no deixant-se dominar per "l'esclavitud" de la seguretat, el favor material o la comoditat vegetativa³.

Aquesta succinta descripció de l'acció com a tasca inherent al desenvolupament de l'ésser humà com a persona en el pensament de Mounier es desenvolupa sobre uns supòsits que el pensador francès presenta com a bàsics, a saber:

- La persona humana actua des d'uns valors jerarquitzats, amb els

¹ En les seves obres *"El compromís de l'acció"*, *"Manifest al servei del personalisme"* i *"Què és el personalisme"* (en la qual hi dedica tot el capítol II) aborda temàticament aquesta qüestió.

² Mounier E. *Manifest al servei del personalisme*. Salamanca. Coordinació Editorial de "Persona i Comunitat" de Girona, 2008. p. 90.

³ Mounier, E. *El personalisme* (traducció catalana). Salamanca. Coordinació Editorial de Persona i Comunitat de Girona, 2007. p. 58-62.

quals dirigeix la seva actitud lliurement, responent a la crida o vocació que la constitueix.

- La persona es dona o rebutja donar-se; però no és moneda de canvi de res.
- La persona no és reduïble, per tant, a cap de les funcions que pugui fer: no pot ser tractada com a mer objecte.
- La persona és el contrari de l'anonimat i de la irresponsabilitat.
- La dimensió supraindividual de la persona la fa ser més que el perímetre de la seva individualitat: la persona és "per" l'altre i "a través de" l'altre.

I. Valor i acció: compromís amb la Veritat

En el pensament de Mounier, l'esmentat "compromís" arrela en la solidesa de la convicció que hi ha Veritat que orienta tota acció, en la mesura que pertanyem a tal Veritat que, dit literalment, "ens pot"⁴. A parer de Mounier, tal pertinença no pot ser d'altra manera que asimètrica entre la persona humana i la Transcendència; i essent aquesta present en aquella, en la seva intimitat, indica el batec d'allò que la sobrepassa.

106

En efecte, la superioritat de la Transcendència es posa en relleu en la persona humana mitjançant la receptivitat del coneixement, el testimoniatge, la intencionalitat de la consciència..., i en l'experiència de la llibertat. Tots aquests trets són signes indicatius de l'eixamplament de la condició humana. El "volum total de l'home" o àmbit que la persona eixampla a través de la Transcendència expressa perfectament el tarannà enaltit de la persona gràcies a aquesta: la persona és molt més que mer impuls vital, com es posa en relleu en el sofriment i en el sacrifici. D'una manera concloent afirma Mounier que la persona és més que la seva pròpia vida⁵.

La persona humana és, doncs, incertesa i esforç per excedir-se, per ser més que el que és; que és com dir que la seva pròpia limitació o finitud és símptoma del seu destí transcendent. Aquesta dimensió no inventariable o calculable, indefinible, és per a Mounier el contrari de l'adaptació i la seguretat; perquè, per a ell, l'ésser personal és generositat –"som més del que som", dèiem més amunt-, és sobreabundància. És per això que el pensador francès

⁴ "Som de la Veritat i a ella ens devem", deia Lluís Cuéllar (*El hombre y la verdad*. Barcelona. Ed. Herder, 1981. p. 263-267, i *Comprendre la Filosofia*. Barcelona. Ed. Teide, 1981. p.26).

⁵ Mounier, E. *El personalisme*. o.c. p. 101-102.

sintetitzava aquesta convicció amb una contundent afirmació: l'home és un ésser "ascensional", de manera que sense la presència de la Transcendència no és⁶.

Sobre aquest breu esbós metafísic, què cal dir del "valor"? Fonamentalment aquest emergeix com a font exuberant de Transcendència, quelcom més enllà d'una mera suma de determinacions⁷. És, per tant, primerament, allò que "mou" a l'exigència de fer-se persona, a través de l'acció històrica. Hom diria que és el "lloc" -ocasió o medi- en el qual la persona mostra la seva dimensió transcendent abans assenyalada, de manera que, mitjançant ell, la persona cristal·litza històricament allò que motiva –el valor– la seva actuació. L'arrelament corporal encarnat de tot valor és, per a Mounier, innegable⁸.

Com actua el valor? Com val? Mounier pensa que la seva força rau en el moviment combatiu, en l'esforç, pel qual la persona humana mostra el que és, en ser un ésser que no ho pot tot –no ho ha d'acceptar tot-, ni ha de tenir forçosament una vida plàcida o fàcil: no tots els valors són iguals. I Mounier pensa que en el món actual es concedeix massa importància als valors vitals en el sentit de Scheler, és a dir, als valors vitals i econòmics.

El sentit radical dels valors en l'escenari històric no és fàcil de fer-lo efectiu; però hi és. Tampoc és fàcil determinar-lo; però Mounier està convençut que el batec dels valors en el si de l'home és la base de tota significació i viratge històric. En aquest punt, els valors "fan" història com si fossin petjades de l'acció humana, l'acció dirigida i compromesa –diríem, predisposada– amb la Veritat. Heus aquí el signe distintiu dels valors: reflectir la convicció de la persona humana des de "dins" de la Veritat que la posseeix, que la "crida" a testimoniar-la en la seva vida encarnada... i històrica. En efecte, el valor reflecteix alhora la grandesa humana i la vulnerabilitat o risc de fracàs; precisament perquè la Veritat que l'inspira no és –no pot ser– una veritat pulcra, idèntica a si mateixa, sense

⁶ o.c. p. 104.

⁷ Llorca, A. "La educación en valores o la utopía de los deberes". Actes del Congrés Internacional de Personalisme Comunitari. Centenari del Naixement d'Emmanuel Mounier. Madrid, 24-26 de juliol del 2005. p.63.

⁸ "La història, tanmateix, estén encara el valor en allò general. El seu veritable lloc és al cor viu de les persones. Les persones sense els valors no existirien plenament, però els valors només existeixen per a nosaltres pel *fiat veritas tua* que pronuncien les persones. No constitueixen un món absolutament fet que es realitza automàticament en la història com ho volen els mites mandrosos de la "força invencible de la veritat, de la marxa irresistible de la història". *El personalisme*. o.c. p. 106.

obstacles ni dificultats... La Veritat de la qual el valor n'és portador va indissolublement vinculada a un cos... i a una història. La Veritat es fa "valuable" o el valor és "veritable" en tant que la persona en la seva acció està compromesa amb la Veritat⁹.

Mounier adverteix que aquesta Veritat comprometedora implicada en el sentit que allò que el valor testifica en el decurs històric no s'ha d'interpretar en termes de subjectivisme en el valor: el valor no és la projecció de la psicologia del jo; de la mateixa manera que la història no és el desplegament de tals projeccions, sinó l'índex del nivell d'humanitat i sensibilitat pels quals els valors de la persona van instal·lant –"narrant"- el compromís amb la Veritat¹⁰.

Dels anteriors paràgrafs es dedueix que Mounier està distant de tota lògica historicista, idealista o materialista. La història no determina sota cap supòsit l'ésser humà; sinó que el condiciona, reptant-lo a actuar "valorativament", a generar valor i sentit a través de la seva experiència vital i personal... sense excloure la possibilitat del patiment. No hi ha existència humana sense acció lliure i significativa històricament.

II. Dimensió praxicoètica i transcendent en el repte històric

Quin és el vincle o entramat entre l'acció humana i aquest significat històric? Mounier distingeix quatre vessants de l'acció humana en el món i que estan implicades en l'entramat històric que es va constituint. Heu-les aquí¹¹:

- En primer lloc, l'acció és "poiein", és a dir, "saber fer sobre les coses" amb les habilitats adquirides. Això es tradueix en saber útil i transformador del món, en la versió pragmàtica i visible de l'acció, com és el cas de l'economia i de la indústria. És evident l'impacte social i històric d'aquest aspecte de l'acció dels homes.
- En segon lloc, la dimensió de l'obrar o "pratein", per la qual la

⁹ o.c. p. 107.

¹⁰ "Es veu com n'és d'ambigu, afirmar o negar la "subjectivitat" dels valors. No són subjectius en tant que depenen de les particularitats empíriques d'un subjecte donat; ho són en el fet que només existeixen en relació amb subjectes que volen ser reengendrats per ells, sense estar vinculats a tal o a tal altre, servint de mitjancers entre tots arrencant-los del seu aïllament i obrint-los a l'universal. Hom no sabria doncs confondre'ls amb projeccions del jo que esgoten ràpidament la seva modesta font". o.c. p. 106.

¹¹ oc. p. 124-129.

persona es forma interiorment, s'educa, i s'adquireix un saber virtuos per a la configuració de la persona.

- En tercer lloc, l'esfera comunicativa de l'acció humana, com acció esforçada en pro de la comunitat.
- I, en quart lloc, la cara dels valors mobilitzada en l'acció, els quals presenten aquesta com una tasca d'aspiració humana a la perfecció o enaltiment: allò que els grecs en diuen "theorein". Aquesta vessant teorètica posa en relleu, també, una vessant pràctica –praxi-, de manera que l'activitat contemplativa –teorètica- esdevé actuació intel·ligent pràctica.

Aquests quatre trets anteriors indiquen que l'acció, per a Mounier, no pot ja restar dominada per la ideologització o el dogmatisme..., els quals escauen a la categoria del que Mounier en diu "allistament"¹². Formes diverses d'aquesta actuació erràtica són el narcisisme, l'egocentrisme o l'esperit poruc. Aquest són riscos de pèrdua d'"humanitat" en l'acció humana..., d'impuresa mal assumida, on el compromís ha degenerat en l'esmentat allistament; en la mesura que l'acció és interpretada "abstractament", desposseïda de l'acció, de la gosadia, de la intenció personal...¹³ i reduïda a mera conducta desproveïda de tota decisió lliure. A parer de Mounier, allò propi de la persona és, llavors, el "compromís" que consent en la impuresa i, per això, es disposa a "embrutar-se les mans", allunyat de tota situació "ideal" o d'abstenció il·lusòria que condueix a l'escepticisme pràctic. Heus aquí el que requereix, afegeix Mounier, l'educació de la persona: teixir una "cultura de l'acció", tal com la presenta aquí, que és condició imprescindible perquè s'acompleixi aquella idea fonamental que, segons el nostre pensador, ha de presidir l'educació, a saber, el fet de poder "despertar" la persona dins de cada ésser humà, de la qual cosa ja els antics grecs havien fet un esbós inicial sota la categoria de la paideia¹⁴.

Quin és el disseny que en resulta sobre la història, a partir d'aquest perfil personalista al voltant de l'acció de la persona i la seva incidència sobre aquella?

¹² o.c. p.131.

¹³ "La consciència inquieta i de vegades esquinçada que ens provoquen les impureses de la nostra causa ens mantenen lluny del fanatisme, en situació de vigilància crítica". Ibidem.

¹⁴ Llorca, A. *L'educació com a personalització a Emmanuel Mounier: una psicologia dels valors per despertar la persona*. Ars Brevis. Anuari de la Càtedra Ramon Llull Blanquerna, núm. 14. Barcelona, 2008.

Per començar, cal dir que la història en la qual pensa Mounier té poc a veure amb un suposat decurs temporal de fets que succeeixin al marge dels compromisos i accions que els éssers humans adopten; tot i que això tampoc vol dir que l'acció humana "determina" aquest decurs històric. Ni realisme determinista ni idealisme. La història és, en el pensament personalista, un condicionant, un repte i una invitació. No és cap veritat desplegada i definitiva. Per a Mounier, comença essent una vivència –la de la persona respecte a la Veritat a la qual vol ser fidel- i un compromís per a l'acció que haurà d'executar en el marc inamovible del context que li ve donat, allò que Paul Ricoeur n'ha dit l'involuntari¹⁵.

Aquesta situació de la persona en el context condicionant de la història fa que aquella actui en aquesta d'acord amb els valors que fa seus. No en va Mounier afirma que el valor es posa en relleu en la història, atès el fet que les persones troben la seva identitat en l'acció mitjançant els valors, "que només existeixen per a nosaltres mitjançant el fiat veritas tua que els diuen les persones"¹⁶. És així que el significat històric del valor rau en la presa de posició de la persona, i en cap cas el valor es presenta com un "objecte" instituit dins d'una mecànica històrica automàtica¹⁷. Quasi hom diria que el valor fa de "pont" entre el subjecte personal i la seva acció en l'entramat històric en el qual ell hi col·labora; sense voler dir amb això que els valors siguin "subjectius", és a dir, simples elaboracions psíquiques de l'individu humà¹⁸.

Aquestes consideracions axiològicohistòriques permeten afirmar que en el pensament de Mounier l'ésser humà com a persona es fa "en" la història –en comprometre's i actuar davant del que li toca, sigui o no agradable-; que no és el mateix que dir que fa "la" història, quelcom, això últim, propi d'un idealisme no exempt de prepotència als ulls de Mounier.

Bàsicament, Mounier enfoca la història sota dues premisses centrals: és un procés d'humanització, i alhora, d'alliberament. En efecte, és el "lloc" encarnat en el qual l'home ha d'expressar les seves qualitats –és, alhora, ocasió i risc-, i és també una aposta ètica

¹⁵ A l'involuntari del cos –allò a través del qual som, per ser més que el propi cos- hi afegeix Ricoeur, seguint el discurs personalista, l'involuntari de la història (Ricoeur, P. *Philosophie de la Volonté. Le Volontaire et l'Involontaire*. Paris. Ed. Aubier, 1950. p. 119-120).

¹⁶ Mounier, E. *El Personalisme*. o.c. p.106.

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Ibidem*.

exigent: fer créixer aquesta humanitat, no conformar-se amb el que ja ha aconseguit; sinó viure i actuar anant més enllà del que és, ultrapassant-se, perquè tot està fet per ser més del que és...

És per això que Mounier ens dóna tres trets definitoris de la història, a saber:

- Que té un sentit.
- Que arrenca d'un impuls profund, vers el millor... que no és sinó un "moviment d'alliberament de l'home".
- Que en aquest alliberament hi ha un procés inherent de desenvolupament científic i tècnic¹⁹.

Vegem cadascun dels tres trets.

- Pel que fa al primer, si la història té un sentit, caldrà pensar que l'home, que "ja" hi és, és qui, en actuar, a la vegada suposa aquest sentit i hi contribueix, perquè ho necessita com a ésser humà. I aquest sentit és un procés cap a un món millor en el temps, una direcció del que va succeint i que l'home "narra", que vol dir que interpreta i s'hi imbrica²⁰ i assoleix la seva identitat com a persona.
- Pel que fa a la qüestió de l'alliberament, la història es presenta com el lloc on l'ésser humà ha de desenvolupar la seva humanitat, la seva tasca indefugible de testimoniatge en el món. Hom diria que és justament en el decurs històric on l'ésser humà albirarà les seves esperances -la utopia n'és un signe prou clar- d'un món en què contribueix a fi que humanament vagi a millor.
- I pel que fa referència al tercer punt, Mounier saluda amb optimisme -tràgic, i no pas il·lusori- l'adveniment del desplegament espectacular de la ciència i de la seva repercussió tecnològica a nivell planetari. En efecte, en les seves paraules, "el desenvolupament de la ciència i de la tècnica que caracteritza l'edat moderna occidental s'estén avui dia per tota la Terra, constitueix un moment decisiu d'aquest alliberament"²¹. No hi ha dubte que aquest tret tan determinant de la civilització occidental, que Mounier considera en tot el seu pes, obre les portes a la reflexió sobre el progrés històric. Entrem-hi.

¹⁹ Mounier, E. *La petite histoire du siècle XX*. Barcelona. Ed. 62, 1968. p. 43.

²⁰ Ricoeur, P. *L'histoire comme récit et comme pratique. Entretiens avec Paul Ricoeur (propos recueillis par P. Kempis)*. Esprit, n. 54, juin, 1981. p. 155-165. (Hi ha traducció castellana sota el títol *La historia como relato y como práctica*, en la Revista Travesía, 1981. núm. 1).

²¹ Mounier, E. *La petite histoire du siècle XX*. o.c. p. 43.

III. La persona en la tasca històrica: reflexió sobre el progrés modern

Emmanuel Mounier, fidel a l'estil pràxic del seu pensament personalista, parteix de la situació històrica concreta de l'home en el segle XX, sota les experiències del liberalisme, del feixisme i nazisme, de la guerra, de les organitzacions internacionals com la Societat de Nacions o l'ONU...; fets suficients tots ells com per fer valer les prediccions quasi profètiques del nietzschia... Què dir, llavors, del "progrés", la paraula quasi sagrada que ha impregnat la praxi històrica des dels inicis de la modernitat? Fou un autoengany monumental, com suposava Nietzsche?

El pensador de Grenoble alerta del perill que representa esverar-se excessivament, "infantilment", tal com arriba a dir²². Cal, per tant, no caure en el pessimisme, que és el resultat de l'abdicació del compromís històric –i, per tant, de "l'optimisme tràgic"²³; la qual pressuposa una concepció determinista dominant.

Com cal enfocar, llavors, el progrés històric? A parer de Mounier, el progrés ha de ser coherent amb la condició de la persona humana, alhora material –corporal- i espiritual, cridada al compromís i enaltiment vers la seva plenitud. Per tant, Mounier entén que el creixement humà en l'àmbit sociocivilitzatori ha d'atendre al registre tecnicomaterial i al registre pedagògicohumanitzador, senzillament perquè la condició de la persona humana ho reclama. Això ho sintetitza Mounier en afirmar que la història té un doble sentit: progressiu i escatològic; és a dir, que hi ha alhora en ella una transformació tecnoutilitària i un repte finalista cap al bé pels quals l'home s'acostarà a la plenitud d'un món on les seves virtuts humanes es realitzin plenament, perfeccionant-se.

Això significa que, quan es parla de progrés, no val qualsevol canvi; especialment si s'atempta contra la vessant humanitzadora. De manera que el progrés no es pot reduir a ser mera evolució material; la qual cosa, per a Mounier, conduiria a l'entropia o degradació. En efecte, "progrés" no pot significar acumulació; sinó perfeccionament, no exempt, aquest, de sacrifici, de millora humana i cívica, de "catarsi", la qual cosa significa que per a aquest pensador el progrés té una dimensió alhora personalista i

²² Mounier, E. *La petita por del segle XX*. o.c. p. 22.

²³ "L'optimisme tràgic" és, com és sabut, una expressió pròpia de Mounier, situada entre el pessimisme actiu i l'optimisme liberal, que Mounier usa en diverses obres. Vegeu a *La petita por del segle XX* (p. 120-121)

cristiana que compta amb una vessant transcendent, i de compromís amb la Veritat –qualcom propi de la persona, com ja sabem-, amb allò diví. El progrés de què parla Mounier implica una fe i un risc; en la mesura que és il·luminador i no previsible totalment²⁴.

Què pensa Mounier de la concepció que la modernitat ofereix sobre el progrés? Mounier distingeix allò que és propi de l'esdevenidor històric a Occident, del que significa l'ús del terme "progrés". Interpreta tal concepte en perspectiva cristiana i afirma "l'optimisme tràgic", que li permet mantenir que la vida a la Terra no està maleïda. Aquesta no és maligna per "se"; sinó que apareix quan l'home s'orienta en el món egocèntricament. Aquesta anàlisi crítica no és, reconeix Mounier, una versió sobre el progrés modern que avui sigui gaire acceptada. El que priva en el món actual és un "optimisme històric" que té com a base "l'esquema simplista d'una humanitat que avança automàticament amb el progrés de la seva organització en un pas del temps monòton"²⁵. I aquesta acumulació automàtica de fets, sense misteri, sense significació transcendent, queda obturat quan tals esdeveniments no van bé, i apareixen el pànic o "masoquisme de la inquietud" –també l'anomena "infantilisme de l'home contemporani"²⁶-, que reflecteix el "mal del segle" o mena de "neurosi" com a expressió d'anihilament o incapacitat per suportar el mínim patiment, de manera que es busquen "solucions" sense comptar amb l'home²⁷.

Per això, Mounier critica l'esperit de catàstrofe de l'home contemporani; la qual cosa no és sinó la projecció de la seva pobresa interior –que es manifesta per l'egoisme i la por- i que és un evident símptoma, per a ell, de la fragilitat humana. Egoisme i por són dues actituds defensives de l'home empetitit davant d'un món que ell mateix ha promogut, i que ja no entén ni controla. Apareix així aquest sentiment de fragilitat, resultat d'un sentit de progrés mal entès –vet aquí la presència del nihilisme- i pitjor practicat: "El nihilisme, del qual sorgeix l'esperit de catàstrofe, és una reacció massiva de tipus infantil. Sabem prou com els éssers febles, els

²⁴ Mounier, E. *Ibídem*.

²⁵ *Ibídem*.

²⁶ Mounier, E. *La petita por del segle XX*. o.c. p. 32.

²⁷ A la *Revolució Personalista i Comunitària* ja anuncia Mounier aquella dura sentència: "El verdadero mal del siglo està en que, por lo general, la persona falta en todos. Dos enfermedades la afligen de modo permanente: el individualismo, las tiranías colectivas. Hoy se hallan en su máxima virulencia, y sus efectos se suman, dado que no son sino dos fases de un mismo mal". o.c. p. 67.

infants, els malalts, els neuròtics, es descoratgen... Un petit entrebanc i tot seguit l'empenta es desploma amb tot el seu pes... Després de Nietzsche, Ortega i Gasset evoca aquesta reacció desordenada de desesma i la compara a la del viatger que va en autocar, del qual ignora el secret més íntim, i s'escau que hi ha pana. Alça els braços enlaire, i exclama interiorment: "Ja hi som! En tenim per dues hores! Sortida i cita esguerrades!"²⁸

Què proposa, aleshores, Mounier? L'autor s'adona que aquesta "inèrcia" del sentit del progrés té coses bones i coses dolentes, i les segones s'amaguen a l'ombra de les primeres... per dominar-les. És bo el progrés científic i tècnic, perquè es dirigeix al millorament de l'ésser humà, perquè comporta una síntesi de matèria i esperit, de terra i cel...; reconciliació que suposa dos grans moments que el cristianisme ha plantejat com són l'encarnació i la resurrecció, dues idees clau en el creixement espiritual de l'home a través de la seva materialitat. La "màquina", doncs, no és dolenta, no és maleïda: no és cap pecat; sinó l'ocasió de la responsabilitat i de l'alliberament humà respecte al mal, essent, per tant, el progrés, alhora humà i diví. "L'home progressa en salvar-se, en divinitzar-se", diu el cristianisme. I Mounier ho afirma sense embuts: a través de la tecnologia, l'home es "divinitza"²⁹.

114

Aquesta interpretació transcendent del progrés històric Mounier ja sap que no és ben rebuda a la nostra època. El que ha triomfat és un progressisme mig ateu, mig escèptic, que fa dependre la llibertat humana de les consecucions materials, sense saber ben bé on es va a parar. Mounier, personalista i cristià crític, entén que el progrés ha de mirar endavant sense oblidar la condició encarnada de l'home, que no pot reduir la seva vida a "ser l'introduïdor i el servidor de la felicitat de l'individu i de l'organitzador de les societats"³⁰. En efecte, avui –som al 1950, però afegirem que això val per al 2009– no es pot repetir aquesta decisió erràtica; la qual cosa vol dir que del que es tracta és de voler "que uns automatismes deslliurin l'home de les inquietuds elementals excessives per les quals se sent encara paralitzat"³¹; és a dir, no ha de restar dominat pel "ritme" fenomènic del benestar immediat i evasiu, que deixa l'home desarmat quan vénen mal dades, perquè no sap cap on va. A

²⁸ Mounier, E. *Petita por del segle XX*. o.c. p. 22.

²⁸ Mounier, E. *Petita por del segle XX*. o.c. p. 22.

²⁹ Mounier, E. *Petita por del segle XX*. o.c. p. 111 i 131-133.

³⁰ o.c. p. 139.

³¹ *Ibidem*.

parer de Mounier, això conduiria a l'amargor, a la desesperança i a l'encongiment³², que podem afegir que fou, en el passat recent, el terreny abonat de la barbàrie civilitzatòria sota l'anihilament que va presidir els col·lectivismes ferotges, des del feixisme fins al comunisme estalinista, passant pel nazisme.

Què li pertoca, aleshores, fer al pensament personalista i cristià?

En primer lloc, no deixar-se dominar per aquests sentiments d'amargor i de desesperança, que són símptomes de la incapacitat que la inèrcia del progrés modern produeix a l'home per reconciliar-se amb si mateix, per reconstruir-se com a subjecte lliure de les seves decisions...; en una paraula, "humanitzar-se", "fer-se plenament home"³³. Això, que diu Mounier que és, aparentment, ben poca cosa, afegeix que és fonamental per no caure en la trampa a què aboca el "progrés modern", a saber: "començar a cridar tot esvalotant les ànimes sensibles entorn d'uns engranatges sense altra malícia que la nostra malícia"³⁴. És a dir, posar l'accent en allò que no és essencial, sinó perifèric, els esmentats "engranatges" de la mecànica social –sigui econòmica, política o educativa, afegirem nosaltres– és equivocar el tret; i tal error no és exempt de malícia, és a dir, de "responsabilitat diferida", diríem avui; ja que es tractaria –afegim– de pràctiques encaminades a culpar els engranatges –que són anònims– i a manipular-los segons convingui, sota l'aparença que no són responsabilitat nostra.

Davant d'aquesta deshumanització de conseqüències negatives incalculables, el personalisme cristià de Mounier proposa no fugir de la responsabilitat davant del món; i per fer-ho, proposa "formar en el sentit de la Terra un nombre suficient dels qui li són fidels per tal que, enmig dels altres, tinguin el gust de buscar, de trobar i de realitzar les solucions adequades per a cada lloc i per a cada temps"³⁵. No es tracta, doncs, ni de bon tros, de no afrontar els problemes concrets, sinó de dotar els homes perquè els afrontin...; tot reconeixent que la seva solució requereix persones que no restin "xuclades" pel sistema i la inèrcia social... Això no és fàcil, i pocs s'avindran a fer-ho; però sense cap ànim elitista –així interpretem la proposta mounieriana–, aquests pocs seran imprescindibles per alertar dels riscos d'un fals progrés que amaga i fomenta la inacció i la manca de compromís humans, que cau en "l'allistament" de què ell parlava.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

Apèndix-conclusió. Entre el progrés i l'esperança en un món de foscors

Com valorar les reflexions de Mounier sobre el progrés, a data d'avui? Hem de dir que les anàlisis crítiques que fa en la seva època són fonamentalment assumibles en el món actual. El tema general de fons, el de com l'ésser humà afronta els “mecanismes” socioeconòmics, polítics, educatius, axiològics... a fi de mantenir la seva “unitat plural” que no és sinó la identitat personal, alhora material i espiritual, lliure i social, finita i transcendent....; cal dir que tota aquesta complexitat es posa en joc a l'hora de pensar el sentit del progrés per a l'home com a ésser personal.

És Mounier vigent? Afirmem rotundament que sí; justament en la mesura que no és actual³⁶ o, millor dit, vigent “socialment”. És a dir, té sentit el plantejament mounierà en l'àmbit del progrés? Crec que sí, i el menyspreu que aquesta òptica pateix en els ambients intel·lectuals és inversament proporcional al grau d'encert molest que les seves incisives anàlisis provoquen.

Assenyalaré tres raons per justificar la vigència intel·lectual del personalisme mounierà en el tema de la comprensió històrica i del significat que s'atorga al progrés. Vegem-les:

116

Primera raó: el món d'avui, sotmès a la inèrcia sociohistòrica de què ja hem parlat, fa creure que “tot està controlat”. Quan aquesta tova hipòtesi mostra la seva feblesa, la desesperança es fa mestressa de l'ànima col·lectiva, i és símptoma del temps de crisi crònica que patim actualment. L'anàlisi personalista que Mounier ens ofereix incideix en aquesta sutura mal feta entre la llibertat de l'ésser humà i els esdeveniments col·lectius incontrolats; perquè aquests últims “van per davant”, no se sap com aturar-los i tampoc se sap –tal com ja ho deia Mounier en el seu temps– què succeirà demà³⁷. Alhora, com ja sabem, Mounier no desqualifica en absolut l'aportació de la ciència. El que sí que qüestiona –i ara lliguem aquests dos aspectes anteriors– és que la llibertat de la persona humana sigui disminuïda, a causa d'un ús inadequat –precipitat– de la ciència en favor del poder que la controla. La ciència ha d'estar al servei de l'home, no a l'inrevés; i per això, avui, el creixement de les noves tecnologies que ha envaït la vida quotidiana de les persones, amb els seus canvis continus i amb l'exigència “d'a-

³⁶ Plantejament que ja vam fer fa uns anys en un altre estudi: “*Presència i efectivitat del personalisme d'Emmanuel Mounier avui*”. *Ars Brevis*. Anuari de la Càtedra Ramon Llull Blanquerna, núm. 11, Barcelona, 2006. p. 274.

³⁷ Mounier, E. *La petita por del segle XX*. o.c. p. 28.

daptacions" quasi permanents –nous "productes" que fan obsolets els anteriors en temps rècords sota exigències de mercat-, té efectes més que qüestionables en el terreny de la utilitat i del bé humà, tant individual com col·lectiu; per no mencionar l'ús pervers d'aquestes noves tecnologies en l'àmbit de l'especulació financera, en la difusió d'informacions manipulades o en l'educació que voreja la superficialitat en atorgar més importància a les habilitats de transmetre informació que als continguts pensats, que consagra no poques dosis de frivolitat en els processos d'aprenentatge...

Una segona consideració que cal fer: el món actual, sota el pes del progrés sociohistòric, posa en dubte valors humanament centrals, difícils de substituir, com són l'esforç, el compromís, la disponibilitat, la capacitat de sacrifici envers els altres...; i, en canvi, genera per malaltissa al fracàs d'allò que l'esmentat progrés ha de proveir –com ara la facilitat, elevats nivells de benestar material, de consum... Tot això amb el risc que s'instal·li allò que en deia Mounier un "pessimisme actiu", que no és sinó l'altra cara de la moneda del liberalisme ingenu. El mateix Mounier afirmava que l'home contemporani, en perdre l'esperança, s'envolta de comoditats, d'avantatges, d'obblits... que acaben produint una "malaltia" pública que consisteix a qüestionar creences, estructures, determinats valors... De manera que ja no hi ha, diríem, tasca col·lectiva: tot queda força individualitzat, sense gaires compromisos, sense comunicació –encara que sí que hi ha "contactes" múltiples via noves tecnologies-, sense sentit de l'espai públic o de la comunitat³⁸. Els dubtes que es generen sobre el progrés modern no són, doncs, petits.

La tercera raó que exposarem de la vigència de l'aportació d'Emmanuel Mounier és aquesta: Mounier deia que en el món contemporani no es toca de peus a terra, perquè hi ha el vici de disminuir –evadir- responsabilitats; sobretot les dels qui han provocat aquesta situació. Les conseqüències que se'n deriven és la proliferació de l'abstencionisme polític dels qui ja no saben què creure ni qui creure –hem de dir que això sí que és molt "actual", sense cap mena de dubte-, i l'ús fàcil de versions apocalíptiques per justificar els mals que es pateixen, en lloc d'afrontar-los per aclarir les responsabilitats que calguin.

Aquestes tres raons que hem tractat reclamen, enfront d'un determinisme practicohistòric del progrés en el món contemporani-

³⁸ Anàlisis aquestes que un sociòleg "actual" com Zigmunt Bauman va repetir contínuament en els seus llibres, des de la *"Modernitat líquida"* (p. 75-77), passant per la *"Vida líquida"* (p.173-174) fins a *"l'Amor líquid"* (p.136).

ni, un sentit reflexiu d'esperança en les forces i capacitats de la persona humana, si se l'ajuda i es deixa que actuï lliurement³⁹. I diem bé: l'enfortiment de la capacitat d'acció lliure de la persona és la base de la constitució de tota institució, la totalitat de la societat inclosa, i no a l'inrevés. En aquest punt, el "pes" del progrés com a "acumulació" d'objectes, sabers, interessos, institucions... no és la via millor a seguir; en la mesura que hi fan aparició la fragmentació humana i el psicologisme que freqüentment l'acompanya, l'individualisme consumista –avui exasperat i exasperant en la nostra societat postmoderna– i el nihilisme⁴⁰ com a patró devaluador de l'home i del món i com a trist exemple de la pèrdua del sentit de la "unitat en la diversitat" de la vida humana⁴¹.

Davant de tot això, la noció d'història i progrés del personalisme mounierà aporta llum i aire fresc a una reconstrucció del subjecte personal, que és la base de "l'acció instituent"⁴² pròpia de la persona humana.

Albert Llorca Arimany
Universitat Autònoma de Barcelona
Dept. Sociologia
Escola Universitària de Turisme
Albert.Llorca@uab.cat

[Article aprovat per a la seva publicació el gener de 2010]

³⁹ Vegeu el nostre estudi *"Existència personal i esperança. Una reflexió ontologicocivilitzadora davant del món actual"*. Calidoscopi. Revista Personalista de l'Institut Emmanuel Mounier de Catalunya. Núm. 26, any XIII. Barcelona, 2009.

⁴⁰ Vegeu l'article de Gabriel Amengual *"Les pors del segle XXI"*, treball publicat a l'Anuari de la Societat Catalana de Filosofia, XX. Barcelona, 2009; sobre la base de la seva ponència exposada a la I Jornada Personalista, organitzada a Sant Cugat, el mes de març del 2008, pel Grup de Filosofia Personalista de la Societat Catalana de Filosofia.

⁴¹ En expressió de Walter Benjamin (*Sobre el programa de la filosofia venidera*. O.C. Madrid, Abada, vol II, p. 172).

⁴² Expressió lúcida exposada per Josep M. Esquirol en la seva ponència *"La superació de la crisi per la democràcia política"* dins del cicle "Un nou humanisme al servei de la persona", programat pel Grup Persona i Comunitat a la Casa de Cultura de Girona, el novembre del 2009.